

Katarzyna Szul¹

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0009-0005-6107-1296

**Kulturotwórcza rola orkiestr dętych
przy Ochotniczej Straży Pożarnej na przykładzie orkiestry
w Besku**

Cultural role of Volunteer Fire Department's Brass Bands
on example the Brass Band from Besko

Ochotnicza Straż Pożarna i orkiestra dęta w Besku

Instytucje mające wieloletnią tradycję wpływają na funkcjonowanie społeczności, wśród której działają. Na wsiach liczba takich placówek jest niewielka, stąd też w miejscach, gdzie funkcjonują, spełniają nie tylko zadania, do których zostały powołane, ale są też miejscami tworzenia i kultywowania regionalnej kultury. W Besku taką rolę odgrywa Ochotnicza Straż Pożarna (Nowakowski, 2016) oraz powstała w jej ramach orkiestra dęta.

Ze względu na rozbiory Polski każdy z zaborów stworzył własne, niezależne od siebie przepisy ochrony przeciwpożarowej. W zaborze austriackim proces ten przebiegał najsprawniej. Już w 1786 roku powstała ustawa o policji ogniowej na terenach wiejskich. Zawierała ona informacje na temat bezpiecznego budownictwa, odległości zabudowań, ale i środków gaśniczych, które

---

¹ Katarzyna Szulc: mgr, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,
e-mail: katarzyna.szul9@gmail.com

należało posiadać w domu. Wtedy także zaczęto zatrudniać stróżów, których zadaniem było alarmowanie o zagrożeniu pożarowym (Fałowski, 2020).

Strażacy ochotnicy zaczęli tworzyć zorganizowane grupy po 1865 roku, kiedy w Krakowie powstało Towarzystwo Ochotniczej Straży Pożarnej. Organizacja ta dzięki zrzeszeniu członków wszystkich stanów stała się miejscem spotkań. Młodzież zarówno rzemieślnicza, jak i akademicka miała możliwość wspólnego działania na rzecz społeczeństwa. Dzięki temu krakowskie Towarzystwo OSP stało się przykładem dla całej Galicji. W 1897 roku wprowadzono rozporządzenie, które nakładało obowiązek założenia straży pożarnej w każdej gminie wiejskiej (Flieger, 2010). Postanowienia te dotarły także do Beska, wsi położonej w województwie podkarpackim, powiecie sanockim (Brzozowski, 2011).

Beska straż powstała w 1893 roku, czyli cztery lata przed wprowadzeniem rozporządzenia. Prawdopodobnym powodem jej powołania był pożar oficyny dworskiej. Antoni Gniewosz, ówczesny właściciel dworu wraz z wójtem Bartłojem Fidlerem, chcąc uchronić się przed niepożądanymi konsekwencjami żywiołów, podjęli starania o powstanie tej organizacji (Brzozowski, 2011).

Współcześnie istniejący Związek OSP RP posiada pięć obszarów działania. Obok działalności przeciwpożarowej wymieniane są także formy wsparcia kulturalno-oświatowego, historycznego, naukowego, dokumentacyjnego, artystycznego i sportowego (*XV Zjazd...*). Działalność ta wynika z kontynuacji założeń OSP Galicji. Zbigniew Brzozowski, autor monografii Beska, podkreślił społeczną i kulturotwórczą rolę beskiej straży pożarnej jeszcze przed II wojną światową. Zauważył, że w większości mniejszych i większych wydarzeń w społeczności Beska brali udział strażacy (Brzozowski, 2011).

Obecnie w Polsce jest około 800 orkiestr zorganizowanych przy OSP (Marcysiak, 2021). W Besku do rozwoju i znaczenia straży pożarnej w dużym stopniu przyczyniła się właśnie orkiestra dęta i jej aktywność. Orkiestra zapewniała oprawę muzyczną w najróżniejszych imprezach środowiskowych, a pieniądze uzyskiwane za występy przeznaczane były do zakupów potrzebnego sprzętu gaśniczego (Brzozowski, 2011). Zakres działań wypracowany przez straż jeszcze pod koniec XIX wieku niemal nie zmienił się do dziś. Straż ak-

tywnie uczestniczy we wszelkich pracach na terenie gminy, pomaga organizować i zabezpieczać wydarzenia masowe. Strażacka orkiestra z Beska zyskała miano „słynnej orkiestry”, stała się wizytówką beskiej OSP. Zdobyła uznanie, zapewniając oprawę muzyczną podczas wydarzeń ważnych dla społeczności. O uznaniu jej walorów muzycznych świadczą liczne nagrody i wyróżnienia, jakie zdobywa podczas przeglądów², a także liczne zaproszenia na istotne wydarzenia w okolicznych miejscowościach czy na powiatowe obchody, gdzie orkiestra beska staje się wizytówką całego powiatu (Brzozowski, 2011).

Orkiestra Dęta przy Ochotniczej Straży Pożarnej w Besku powstała w latach 20. XX w. Inicjatorem jej powstania był wspomniany wyżej wójt Bartłomiej Fidler. Pomysł walnie wspierał ksiądz Bolesław Hołub oraz Józef Kisielewicz – kierownik szkoły męskiej w Besku (Brzozowski, 2011). Zasługi na rzecz jej powstania ma również dzierżawca majątku beskiego – Lewicki (nieznany z imienia), który ze Lwowa sprowadził pierwsze instrumenty muzyczne.

Przez pierwsze lata nieodpłatnie stanowisko kapelmistrza sprawował muzyk wojskowy – Różański (nieznany z imienia), następnie Dosznik (nieznany z imienia) oraz Zygmunt Schmidt z Beska. Prowadził ją do wybuchu II wojny światowej, ponieważ podczas okupacji wojennej działalność orkiestry została zawieszona. Jednak Zarząd Ochotniczej Straży Pożarnej³, gdy pojawiły się takie możliwości, rozpoczął starania, aby reaktywować orkiestrę, a także wszczął poszukiwania instrumentów ukrytych na czas wojny (Brzozowski, 2011).

Pierwszym kapelmistrzem po przywróceniu działalności muzycznej w Besku był Ferdynand Poprawa. Pozostawał na tym stanowisku przez kilkadziesiąt lat. W połowie lat siedemdziesiątych Poprawa miał czteroletnią przerwę w pracy z orkiestrą, z powodu braku środków na opłacenie jego pracy. Mimo tego muzycy nie zaprzestali swojej działalności społecznej. Współpracowali wtedy z innymi orkiestrami z okolicznych miejscowości⁴ (Brzozowski, 2011).

---

² Dwuetapowy konkurs dla Orkiestr Dętych przy OSP, podczas którego wyłania się grupy do udziału w Ogólnopolskim Festiwalu Orkiestr Ochotniczych Straży Pożarnych.

³ Zarząd w składzie: prezes – Jan Mermer, komendant – Józef Kielar, sekretarz – Tadeusz Leja, skarbnik – Stanisław Knurek.

⁴ Z orkiestrą dętą z Zarszyna oraz orkiestrą przy Zakładach Przemysłu Skórzanego Spółdzielni Pracy „ASKO” w Rymanowie.

Przez pewien czas funkcję kapelmistrza sprawował Kazimierz Szajna z Beska. Poprawa ponownie objął stanowisko kapelmistrza pod koniec lat siedemdziesiątych XX wieku. Kolejnym kapelmistrzem beszczańskich muzyków był Władysław Teleżyński – wychowanek Poprawy. Następnie Jan Myśliwiec, a po nim od 1988 r. przez ponad dwadzieścia lat beskim kapelmistrzem był Maciej Kandefer. Za jego kadencji orkiestra ewoluowała. Liczba członków z dwudziestu wzrosła do pięćdziesięciu, a średnia wieku spadła – z pięćdziesięciu do dwudziestu lat. Od grudnia 2009 r. Kandefera zastąpił Jerzy Florek (Brzozowski, 2011). W 2013 r. stanowisko kapelmistrza objął Szymon Kielar i sprawuje je do chwili obecnej (*Historia Orkiestry OSP Besko*, 2014).

Należy podkreślić, że rozwój orkiestry możliwy jest dzięki opiece i wsparciu, jakie zapewnia jej Urząd Gminy w Besku oraz Ochotnicza Straż Pożarna. Za swoją wszechstronną działalność została doceniona przez Ministra Kultury i Sztuki, który przyznał jej dyplom: *Za zasługi w upowszechnianiu kultury muzycznej* oraz nagrodę finansową na zakup i remont instrumentów muzycznych (*Historia Orkiestry OSP Besko*, 2014). Ze względu na związek orkiestry ze strażą – każdy muzyk zostaje członkiem OSP Besko, a orkiestra występuje w galowych mundurach strażackich (Brzozowski, 2011).

Orkiestry, takie jak beska, składają się zwykle z ochotników. Większość z nich jest amatorami, samoukami. Z tego powodu funkcjonują inaczej niż orkiestry zawodowe. Pozyskuje się muzyków na kilka sposobów. Najbardziej typowy oraz istotny dla społeczności Beska jest związany z edukatorską rolą kapelmistrza. Poza kierowaniem orkiestrą, jego zadaniem jest poszukiwanie oraz nauczanie nowych członków. Orkiestra zapewnia nieodpłatnie instrument oraz naukę, w zamian zostaje się członkiem orkiestry. Zdarza się, że taka osoba rozpoczyna naukę także w szkole muzycznej bądź uczniowie takich szkół wstępują w szeregi orkiestry, aby w ten sposób szkolić swój warsztat. Nie-wielką część stanowią zawodowi muzycy, którzy grają w wielu orkiestrach.

Kapelmistrz uczy młodych muzyków. Pierwsze zajęcia skupiają się na zapoznaniu się z instrumentem, prawidłowej technice, układzie ust, palców, odpowiednim zadęciu oraz ćwiczeniach oddechu przeponowo-żebrowego. Wtedy także rozpoczyna się nauka czytania nut. Są to zajęcia indywidualne. Gdy nowy muzyk zna podstawy, przychodzi na próby orkiestry, początkowo w okre-

sie świątecznym, kiedy repertuar ćwiczy indywidualnie z kapelmistrzem, następnie rozwija swoje umiejętności gry w grupie. Wtedy też edukacja skupia się na dynamice utworów, artykulacji, grze w sekcjach (Zycha-Grudek, 2019).

Skład zespołu nie jest stały, nieustannie przybywa nowych członków, jednak ze względu na działanie wolontaryjne w każdym momencie można zrezygnować. Najczęściej jest to związane z migracją młodych ludzi ze wsi do miast w celach zarobkowych czy edukacyjnych (Brzozowski, 2011).

W 2011 r. niemal co trzeci chłopiec w Besku grał na instrumencie dętym. Można zauważyć, że w pewnych rodzinach członkostwo w orkiestrze lub Ochotniczej Straży Pożarnej jest już wpisane w tradycję. Grają wspólnie ojcowie i synowie, coraz częściej także córki. Kobiet muzykujących ciągle przybywa. Są także osoby, które chcą uczyć się gry na instrumencie muzycznym, niemające wcześniej powiązań z orkiestrą. Członkowie zespołu spotykają się w remizie na cotygodniowych próbach w każdy piątek (w okresie zimowym o godzinie 19:00, a w letnim – 20:00). Trwają od dwóch do trzech godzin. Przed szczególnymi wydarzeniami liczba prób w tygodniu zostaje odpowiednio zwiększona. Wtedy zapoznają się z nowymi utworami przygotowanymi przez kapelmistrza, ale i ćwiczą już te grane od dziesiątek lat. Ze względu na różnorodność wydarzeń, w których muzycy biorą udział, muszą opanować szeroki repertuar – marsze, pieśni patriotyczne, religijne, a także należące do muzyki klasycznej, latynoamerykańskiej czy rozrywkowej (Brzozowski, 2011).

Tradycje i wspólnota

Szczególnie ważną wartością, którą kieruje się działalność OSP, jest podtrzymywanie tradycji i religii. Widoczne to jest od początku istnienia takich jednostek, w różny sposób zaznaczających swą obecność w uroczystościach religijnych. Działalność strażaków jest czynnikiem budującym i podtrzymującym lokalną tożsamość. Strażackie motto również wyraża takie wartości. „Bogu na chwałę, ludziom na pożytek” – to słowa widniejące na strażackich sztandarach (Marcysiak, 2021).

Ochotnicze Straże Pożarne odgrywają szczególną rolę w zachowaniu więzi lokalnych społeczności, ze względu na ich obecność w trakcie istotnych

świąt, ale także tragedii. Dzięki temu z pokolenia na pokolenie przekazywane są konkretne wartości oraz wzorce współpracy (Marcysiak, 2021).

Marcin Lubaś (2008) przytoczył definicję tradycji. Ujął ją jako: „wszystkie te wytwory ludzkiej myśli i wyobraźni, które uznaje się za warte utrwalania i powtarzania, zgodnie z pewnym istniejącym w kulturze wzorcem”. Tradycja może być rozumiana także jako nośnik pamięci zbiorowej społeczeństwa. Tradycja składa się z doświadczeń przeszłych pokoleń, co łączy w sobie ich doświadczenia (Siewierski, 2016).

Tradycja może być także szeroko definiowana jako dziedzictwo, zapis przeszłości w teraźniejszości. Ponieważ do dorobku dziedzictwa wchodzi tylko pewne wartości, to węższym opisem tradycji jest zbiór „obiektów i idei, którym ludzie nadają specjalne znaczenie” ze względu na to, że trwają dłuży okres (Górka, 2007).

Na obszarach wiejskich widoczne przemiany społeczne to depopulacja peryferii, migracje, starzenie się ludności. Dlatego najlepiej działającymi instytucjami są tradycyjne zrzeszenia, a nie organizacje pozarządowe, ponieważ są one obecne od pokoleń, a należą do nich Koła Gospodyń Wiejskich oraz Ochotnicze Straże Pożarne (Marcysiak, 2021).

Współcześnie wybierane są elementy przeszłości, uznawane przez społeczność za warte kultywowania. Jest to sposób wyrażania siebie. Człowiek potrzebuje tradycji, zatem nawet gdy nie jest zadowolony z tych zastanych, może je zmieniać, przekształcać. To ludzie stali się nosicielami tradycji, a nie przestrzeń (Górka, 2007).

Mimo że do OSP wstępuje się ze względu na chęć niesienia pomocy i wpisanego w tę pomoc ryzyka uczestnictwa w sytuacjach zagrażających zdrowiu, a nawet życiu, to nadal najsilniejszą motywacją do wstąpienia w szeregi strażackie jest tradycja rodzinna, nierzadko wielopokoleniowa. Poczucie przynależności i braterstwa są wzmacniane szacunkiem społecznym i pozytywnymi opiniami na ich temat (Marcysiak, 2021).

Agata Cudowska rozważa podział na kulturę indywidualizmu oraz kulturę kolektywną. Kolektywna jest tą pierwotną, człowiek w niej się rodzi, z tego względu członków wspólnoty łączą silne związki, zapewniają sobie wzajemną opiekę i ochronę, są niezwykle lojalni wobec grupy (Cudowska, 2009).

II. 1. Przemarsz orkiestry oraz strażaków Ochotniczej Straży Pożarnej w Besku po rezurekcji

Źródło: archiwum Ochotniczej Straży Pożarnej w Besku, fot. J. Jaślar, H. Rysz.

Ze względu na początkowy „dziejyczny” charakter tej instytucji (synowie jak ojcowie wstępowali do Ochotniczej Straży Pożarnej, a także orkiestry) można nazwać ją wspólnotą. Współcześnie nie jest to tak jednoznaczne, więc orkiestra mogła przekształcić się w zrzeszenie, które jest wytworem jednostek. Zrzeszenie to wytwór jednostek (Siewierski, 2016).

Wspólnota natomiast to „zbiór zasad i norm organizujących relacje między jednostką a społeczeństwem, systemy wartości, postawy, wzory zachowań, typy mentalności i swoiste orientacje życiowe” (Cudowska, 2009).

Zmiana ta jest podyktowana ewolucją społeczeństwa ku skupieniu na jednostce. Bardziej wartościowa staje się grupa ludzi, do której świadomie człowiek wstępuje, niż ta, w której się rodzi. To ma świadczyć o większej swobodzie, wyborze, a nie przyjmowaniu losu. Ze względu na powyższą zmianę wydawać się może, że nie sposób wypełniać już funkcji wspólnoty. Tradycje przez to mogą zanikać, ponieważ członkowie nie posiadają poczucia świętości, zobowiązania, rodzinnych przywiązań. Takie instytucje stają się miejscem profesjonalnej działalności (widoczne to jest przez członkostwo osób kształ-

jących się w szkołach muzycznych czy występy na przeglądach i konkursach, gdzie wymagany jest ów profesjonalizm) i niemal przybierają charakter zawodowy (Siewierski, 2016).

Mimo zmian społecznych tradycje ewoluują, ale także proces tradycjonalizacji może doprowadzić do rozwoju lub przyspieszenia zmian społecznych. Z tym wiąże się także proces zanikania pewnych tradycji lub utrwalenia ich (Lubaś, 2008).

Tradycje orkiestry dętej w Besku

Stuletnia historia orkiestry dętej obrosła tradycjami pielęgnowanymi w społeczności beskiej. Dzisiaj trudno ustalić ich metrykę. Prawdopodobnie większość z nich, przekazywana z pokolenia na pokolenia, sięga początków orkiestry. Niektóre z nich są zapewne jeszcze starsze. Prześlę je, zaczynając analizę od świąt Wielkanocnych. Ze względu na symbiozę straży z orkiestrą niektóre z praktyk przeprowadzane są wspólnie. W Wielką Sobotę, po święceniu pokarmów, wyznaczone osoby spotykają się w remizie. Tam otrzymują koszyk oraz kartki z życzeniami. Zorganizowani najczęściej w pary – strażacy oraz muzycy rozpoczynają wędrówkę po Besku⁵. Do każdego domu przychodzą z życzeniami świątecznymi. W zamian otrzymują surowe jajka oraz datki. Obecna w tym zwyczaju *kultura daru* jest reliktem odległych praktyk określających relacje zależności między uczestnikami w oparciu o bezinteresowną wymianę dóbr przekazywanych na poczet kształtowania dobrobytu swojej społeczności (Mauss, 1973). W przypadku Beszczan jest to śniadanie wielkanocne przygotowane dla strażaków i orkiestry z zebranych jaj, jedzone wspólnie po rezurekcji.

Unikalna tradycja daru, kultywowana jeszcze w Besku, żywa była nie tak dawno w społeczeństwach nowożytnej, feudalnej Europy. Niektóre ze zwyczajów związanych z darem na ziemiach polskich zebrał i opisał Aleksander Brückner (1990).

⁵ Każda z par przechodzi określonymi ulicami. Dzieleni są na ogół dzielnicami, większe są dodatkowo dzielone.

Tradycja ma to do siebie, że zmienia się w wyniku zmian w społeczeństwie (Ciechorska-Kulesza, 2011). Tak stało się z prastarym zwyczajem w Besku. W związku ze zmniejszeniem się liczby osób posiadających własne kury, utrzymywanie tradycji obdarowywania strażaków świeżymi jajkami stawało się trudne, ale nie zamarło. Tradycja ewoluowała. Do koszyka, który jest nieodłącznym elementem wizyty strażaków w Wielką Sobotę, zaczęto wkładać (początkowo prawdopodobnie w ramach żartu) pisanki lub jajka czekoladowe. Jednak można to interpretować jako sposób na zachowanie tej tradycji.

II. 2. Zbiórka strażaków oraz muzyków orkiestry Ochotniczej Straży Pożarnej w Besku przed wędrówką z życzeniami wielkanocnymi

Źródło: archiwum Ochotniczej Straży Pożarnej w Besku, fot. J. Jaślar, H. Rysz.

W Wielkanoc orkiestra wraz ze strażakami i poczem sztandarowym spotykają się w remizie, skąd przemarszem idą do kościoła. Tradycyjnie orkiestra uświetnia obchody podczas rezurekcji. Drodze do świątyni oraz podczas procesji towarzyszą wybuchy i wystrzały petard. Po powrocie do remizy czeka na nich śniadanie wielkanocne przygotowane z uzbieranych jajek oraz dzięki datkom mieszkańców (Brzozowski, 2011).

Maj to miesiąc dwóch istotnych świąt, które łączy się podczas jednych obchodów. Pierwszym z nich jest Dzień Konstytucji 3 Maja, następny to Dzień Świętego Floriana, nazywany również Dniem Strażaka, przypadający na 4 maja. W dniu 3 maja następuje krótki przemarsz do kościoła. Po mszy orkiestra wraz ze sztandarem strażaków zatrzymuje się przed pomnikiem świętego Floriana nieopodal kościoła. Odgrywa wtedy hymn strażaków, *Rycerze Floriana*. Po oddaniu hołdu następuje parada przez Besko (ulice Kościelna, Podkarpacka, Kolejowa), podczas której odgrywane są marsze. Oficjalne obchody Dnia 3 Maja odbywają się w godzinach wieczornych w budynku Gminnego Ośrodka Kultury w Besku, a ze względu, że jest to także czas świętowania strażaków – orkiestra już w nich nie uczestniczy.

Maj to także miesiąc majówek. Muzycy spotykają się podczas nabożeństw majowych, organizując oprawę muzyczną. Jest to działanie oddolne, chętni przychodzą i grają repertuar maryjny. Ze względu na inny tryb życia młodzi ludzie często nie są w stanie uczestniczyć w codziennym nabożeństwie. Ta tradycja jest kultywowana przez tych członków, dla których taka modlitwa jest ważnym wydarzeniem.

Miesiąc później kolejne święto katolickie wyznacza datę „koncertu”. Boże Ciało to święto szczególne dla wioski. Wybrane domy przygotowują ołtarze, do których wraz z procesją przychodzą mieszkańcy odmówić modlitwę. Ze względu, że są one od siebie oddalone o kilka minut drogi, to wypełnia się ten czas śpiewem przy akompaniamencie orkiestry. Na koniec obchodów pod kościołem odgrywana jest pieśń *Boże, coś Polskę*. Wtedy następuje powrót do re-mizy wraz z marszem.

Ciąg wydarzeń związanych ze świętami chrześcijańskimi przerwany jest podczas wakacji, kiedy odbywają się Dni Beska. Na ogół są to dwa dni koncertów i występów. Część z nich jest związana z działalnością GOK-u, pozostałe to występy zaproszonych gości, artystów. Początkowo była to jedyna okazja, aby usłyszeć w Besku orkiestrę w innym, popularnym repertuarze. Jest to czas, kiedy prezentowane są utwory zarówno radiowe, tradycyjne, jak i bardziej angażujące.

II. 3. Kapliczka świętego Floriana w Besku

Źródło: Wikipedia, fot. K. Jurek. Pobrane 17 listopada 2024: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Besko#/media/Plik:Besko.K.Florian.P1010118.JPG>.

Świętem szczególnym na wsiach są dożynki. Orkiestra także bierze w nich udział. Poza obecnością podczas mszy świętej jest elementem części oficjalnej. Największą różnicę w repertuarze stanowi pieśń odgrywana na rozpoczęcie obchodów. Na ogół jest to *Mazurek Dąbrowskiego*, natomiast w tym przypadku jest to *Rota*. Podczas dodatkowego koncertu, między innymi w 2023 r., usłyszeć można wybór utworów ludowych, kojarzonych z ludnością wiejską.

Państwowe święto, które łączy się także ze wspólną modlitwą w kościele, to Święto Niepodległości. Ponownie następuje przemarsz orkiestry z remizy do kościoła. Po mszy część artystyczna odbywa się na cmentarzu przy Pomniku Nieznanego Żołnierza. Rozpoczyna się odegraniem hymnu państwowego, podczas wciągania sztandaru – tusz, na koniec krótki koncert pieśni patriotycznych. Podczas powrotu do remizy także grane są marsze o takiej treści.

Ostatnim dorocznym świętem jest Boże Narodzenie. Pierwszym koncertem, kiedy można usłyszeć kolędy i piosenki świąteczne w wykonaniu orkiestry, jest wigilia dla seniorów oraz osób samotnych organizowana w GOK-u. Ksiądz proboszcz rozpoczyna to wydarzenie modlitwą. Muzycy wraz z uczestnikami biesiadują, jedząc potrawy przygotowane przez Koło Gospodyń Wiejskich. Po części oficjalnej orkiestra na scenie prezentuje przygotowane utwory.

Pasterka to najważniejsza msza bożonarodzeniowa. Jest to jedyny czas, kiedy orkiestra przychodzi grać w stroju cywilnym, a nie mundurze strażackim. Wtedy głównym repertuarem są kolędy. Większość stanowią te skomponowane przez Wacława Janiszewskiego i Franciszka Suwałę. Jednak niektóre z nich są grane w orkiestrze od pokoleń w niezminionej formie. W kolejnych tygodniach również można usłyszeć kolędy w wykonaniu orkiestry, ponieważ po niedzielnej mszy świętej odbywają się koncerty w kościołach: filialnym w Porębach oraz w okolicznej miejscowości – Sieniawie. Dodatkowo przez wiele lat orkiestra uczestniczyła w kolędowaniu na Rynku Galicyjskim w sarnockim Muzeum Budownictwa Ludowego.

W tym czasie także następuje kolejna wędrówka strażaków. Podczas składania życzeń świątecznych i noworocznych rozdawane są kalendarze strażackie, ozdobione zdjęciami strażaków, muzyków i mażorettek. Zbierane są również datki na działalność straży. Delegaci wybierają odpowiedni dla nich czas na wykonanie tego zadania w przeciwieństwie do świąt wielkanocnych, kiedy jest wyznaczony wspólny start z remizy.

Innymi ważnymi wydarzeniami dla całego społeczeństwa tej wsi, kiedy pojawia się orkiestra, jest śmierć strażaka (czasami również najbliższej jego rodziny) oraz jego ślub. Podczas ostatniego pożegnania odgrywane są marsze żałobne. Natomiast podczas ślubu orkiestra ma więcej zadań. Musztra paradna odprowadza pana młodego do panny młodej, a później prowadzi ich wspólnie do kościoła. Zmienił się sposób poszukiwania i znajdowania partnerów, dlatego na ogół nie pochodzą już z jednej miejscowości, więc ta tradycja umiera. Jeśli jednak zdarza się, że orkiestra uczestniczy w ślubie strażaka, to gra jedynie w kościele, ewentualnie prowadzi z kościoła do sali weselnej. Za uświetnienie wydarzenia otrzymują poczęstunek, który pozwala biesiadować także muzykom w remizie.

Podsumowanie

Polska wieś charakteryzuje się trwałością wyznawanych wartości, a co za tym idzie także kulturą – kultywowanymi zwyczajami i tradycjami. Tradycja miejsca przyczynia się do budowania tożsamości, wyrażania przynależności (za pomocą cyklicznych uroczystości czy działalności artystycznej) (Wilkoosz-Mamcarczyk, 2017). Jak można zauważyć, mieszkańcy także dbają o utrzymanie tradycji między innymi przez ich przekształcanie. Jednak niektóre z nich mogą nie uzyskać współczesnego ekwiwalentu – te mogą zaniknąć.

Wieś charakteryzuje się także przywiązaniem i dbaniem o tradycje chrześcijańskie, przez co jest więcej okazji do celebrowania (Wilkoosz-Mamcarczyk, 2017). Dostrzec można pewną zależność działalności orkiestry z kościołem. Muzyka jest częścią mszy świętej i chociaż nie podczas każdej uroczystości jest dodatkowy koncert lub przemarsz orkiestry, to jednak w większości msze wyznaczają terminy, a nawet dokładny czas, kiedy orkiestra dęta pojawia się z określonym repertuarem.

Wartości patriotyczne także są pielęgnowane między innymi uczestnictwem w świętach państwowych. Wyjątkowa w ciągu roku musztra podczas obchodów 3 Maja przypomina o wadze tego święta. Bogaty repertuar z okazji Święta Niepodległości także świadczy o randze wydarzenia, w którym biorą udział mieszkańcy Beska.

Wśród wydarzeń na mapie kulturalnej Beska znajdują się również takie, które nie odbywają się co roku. Są to rocznice założenia straży czy orkiestry, szczególne święta dla Beska – rocznica powstania parafii, odsłonięcie pomnika poległych mieszkańców podczas II wojny światowej. Wystarczy, aby w takich wydarzeniach było zaplanowane odśpiewanie *Mazurka Dąbrowskiego*, wówczas zapraszani są muzycy.

Gminna instytucja jest wykorzystywana do uświetniania własnych świąt, jednak ze względu na popularność i uznanie beska orkiestra jest zapraszana także do innych miejscowości, które nie posiadają własnej orkiestry.

Kiedy Zbigniew Brzozowski w 2011 r. określił orkiestrę jako „słynną”, nie przewidywał zapewne, że od tego czasu jej osiągnięcia pomnożą się, a liczba koncertów wzrośnie, zwłaszcza w okresie letnim, kiedy to muzycy występu-

ją przynajmniej raz tygodniowo. Ze względu na pozycję orkiestry propozycje są selekcyjonowane, stąd też zmniejszenie liczby koncertów. Jednak gminne wydarzenia są priorytetowe i w nich zawsze biorą udział (Brzozowski, 2011).

Temat ten może zostać rozwinięty. Szczególnie wartościowe może stać się porównanie działalności Ochotniczych Straży Pożarnych i orkiestr z Galicji i innych części Polski, doszukując się wpływów kulturowych na mieszkańców przez istnienie tego typu jednostek.

Spis skrótów

OSP – Ochotnicza Straż Pożarna

GOK – Gminny Ośrodek Kultury

Streszczenie: Instytucje o wieloletniej tradycji wpływają na funkcjonowanie społeczności, wśród której działają. Ze względu na fakt, że we wsiach takich zespołów, jak Orkiestra Dęta przy Ochotniczej Straży Pożarnej w Besku, jest stosunkowo mało, ten przypadek może stanowić materiał do pogłębionej analizy. W podkarpackiej miejscowości – Besko – taką instytucją jest Orkiestra Dęta przy Ochotniczej Straży Pożarnej. Powstała w latach dwudziestych XX wieku. Jej około stuletnia działalność jest widoczna w ciągu całego roku kalendarzowego. Wszelkim świętom, zarówno kościelnym, jak i państwowym czy gminnym, towarzyszy muzyka, a muzycy dopasowują się repertuarem do charakteru wydarzenia. Każde obchody w Besku wyglądają inaczej, posiadają inne elementy, inną ich kolejność, pojawiają się specyficzne cechy dla konkretnego dnia. Jednak Orkiestra Dęta przy Ochotniczej Straży w Pożarnej w Besku jest stałym punktem wszelkich wydarzeń w Besku i okolicy. Jej niezawodna obecność stała się czymś tak oczywistym, że chyba nikt nie snuje refleksji, co by było, gdyby nie orkiestra? Zatem warto dostrzec jej rolę, na co dzień pomijaną, marginalizowaną, ale jakże ważną, gdy spojrzymy na efekty jej kulturotwórczej, prospołecznej działalności.

Abstract: Institutions with a long tradition are leaving their mark on the functioning of the community. Due to the fact there are fewer possibilities in villages, it may be material for analysis. In Besko – town in the Podkarpacie – this institution is the Brass Band of the Volunteer Fire Department. It was established in the 1920s. Its activity is visible all year round. All celebrations, church, state and municipal are accompanied by music. The musicians adapt their repertoire to the character of the event. Each celebration in Besko looks different, their elements and orders change and have specific features. However, the Brass Band at the Volunteer Fire Department in Besko is permanent through this event. Therefore, their overlooked, almost marginalized role should be recognized.

Słowa kluczowe: orkiestra dęta, Ochotnicza Straż Pożarna, Besko

Key words: brass band, Volunteer Fire Department, Besko

Bibliografia

- Autor nieznany (2014). *Historia Orkiestry OSP Besko*, ops.besko.pl. Pobrane 17 grudnia 2023: https://osp.besko.pl/?page_id=655.
- Autor nieznany (2016). *W okresie zaborów*, gov.pl. Pobrane 25 marca 2024: <https://www.gov.pl/web/kgpsp/w-okresie-zaborow>.
- Brückner, A. (1990). *Encyklopedia staropolska, materiałem ilustracyjnym opatrzył Karol Estreicher*, t. I, A–M, (s. 212). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Brzozowski, Z. (2011). *Besko – gmina trzech granic*. Besko: Urząd Gminy w Besku.
- Ciechorska-Kulesza, K. (2020). *Wprowadzenie. Kultura i rozwój – między ciągłością a zmianą*. W: K. Ciechorska-Kulesza (red.), *Kultura – tradycja – rozwój. Perspektywy, konteksty, działania* (s. 7–16). Gdańsk: Nadbałtyckie Centrum Kultury.

- Cudowska, A. (2009). *Wspólnota w kulturze indywidualizmu*. W: J. Nikitorowicz, J. Muszyńska, M. Sobiecki (red.), *Wspólnoty z perspektywy edukacji międzykulturowej* (s. 198–213). Białystok: Thans Humana.
- Fałowski, J. (2020). *Prawne aspekty bezpieczeństwa pożarowego w Galicji*. W: M.Z. Kulisz (red.), *VADEMECUM BEZPIECZEŃSTWA WEWNĘTRZNEGO. W poszukiwaniu tożsamości determinantów bezpieczeństwa wewnętrznego*. Nysa: Oficyna Wydawnicza PWSZ.
- Flieger, K. (2010). Geneza Straży Pożarnej, ochrona przeciwpożarowa i przepisy. *Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa*, 3, 150–153.
- Górka, A. (2007). Powrót na wieś? Tradycja, nowoczesność, odnowiona tradycja. *Czasopismo Techniczne*, 104(10), 134–135.
- Lubaś, M. (2008). *Wprowadzenie. Tradycja a zmiana społeczna*. W: G. Kubica, M. Lubaś (red.), *Tworzenie i odtwarzanie kultury* (s. 9–29). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Marcysiak, T. (2021). Ochotnicza Straż Pożarna w Polsce – czynniki determinujące wymianę pokoleń. *Więś i Rolnictwo*, 2 (191), 107–129.
- Mass, M. (1973). *Szkic o darze. Forma i podstawa wymiany w społecznościach archaicznych*. W: *Socjologia i antropologia* (s. 211–215). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Nowakowski, A. (2016). *Ochotnicze Straże Pożarne*. Pobrane 10 lutego 2024: <https://www.gov.pl/web/mswia/ochotnicze-straze-pozarne>, gov.pl.
- Siewierski, J. (2016). *Wspólnota i tradycja w ewolucji społecznej*. W: J. Gładys-Jakóbiak, E. Firlit (red.), *Wybrane problemy współczesnego świata w refleksji socjologicznej* (s. 37–61). Warszawa: Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej.
- Wilkosz-Mamcarczyk, M., Różycka-Czas, R. (2017). Rola kobiety w podtrzymywaniu tradycji miejsca na przykładzie gminy wiejskiej Brzeźnica. *Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych*, 1, 71–80.
- Zycha-Grudek, A. (2019). *Przebieg kształcenia w orkiestrach dętych*. W: L. Kataryńczuk-Mania, G. Mania (red.), *Konteksty kultury. Konteksty edukacji. Wielowymiarowość kształcenia artystycznego i upowszechniania kultury* (s. 181–195). Kraków – Skarbona: Stowarzyszenie Polskich Muzyków Kameralistów.
- Misja i cele*, Pobrane 1 marca 2024: <https://zosprp.pl/misja/>.
- XV Zjazd Krajowy Związku OSP RP. Strategia FLORIAN 2050 przyjęta*. Pobrane 1 marca 2024: <https://zosprp.pl/2022/10/06/xv-zjazd-krajowy-zwiazku-osp-rp-strategia-florian-2050-przyjeta/>.